

UOT 327

<https://doi.org/10.59849/2710-0820.2025.1.163>

Günay Umarova

Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin

Beynəlxalq Münasibətlər kafedrasının doktorantı

gnay.umarova@mail.ru

ORCID: 0000-0002-7402-7981

Azərbaycan

RUSIYA-UKRAYNA MÜHARİBƏSİ FONUNDA ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİ

Açar sözlər: ərzaq təhlükəsizliyi, qlobal ərzaq böhranı, Rusiya-Ukrayna müharibəsi, Qara Dəniz Təxliyə Təşəbbüsü.

1.Ərzaq təhlükəsizliyi və ona təsir edən faktorlar

Ərzaq təhlükəsizliyi çoxölçülü bir anlayış olub, müəyyənləşdirilməsi üçün bir çox tədqiqatlar aparılmışdır. Ərzaq təhlükəsizliyi konsepsiyası 1970-ci illərin əvvəllərində meydana çıxan qlobal ərzaq böhranları fonunda yaranmışdır. XX əsrin ortalarında nəşr olunan tədqiqatlarda ərzaq təhlükəsizliyi anlayışını izah edən təxminən 200-ə yaxın tərif verilmişdir. Bu da problemə fərqli baxışların və yanaşmaların mövcud olduğunu aydın göstəricisidir. Bununla belə, ərzaq təhlükəsizliyi anlayışının ümumi qəbul edilmiş tərifi BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) tərəfindən verilmişdir. Ərzaq təhlükəsizliyi bütün insanların hər zaman ehtiyac duyduqları dayanıqlı, təhlükəsiz və bəsləyici qidaya fiziki, sosial və iqtisadi çıxışının olduğu bir vəziyyətdir [15, s.6].

Beynəlxalq miqyasda ərzaq probleminə diqqət yetirilməsinin nəticəsidir ki, 1996-cı ildə keçirilən Ümumdünya Ərzaq Sammitinə hazırlıq çərçivəsində ərzaq təhlükəsizliyinin yenidən müəyyənləşdirilməsi həyata keçirilmişdir. Qlobal Ərzaq Təhlükəsizliyi İndeksi, sammitdən sonra 113 ölkədən ibarət ölkələr qrupu üzrə ərzaq məhsullarının mövcudluğu, yetərliliyi və keyfiyyəti kimi əsas məsələləri nəzərdən keçirir. Ümumiyyətlə qeyd edək ki, Qlobal Ərzaq Təhlükəsizliyi İndeksi İngiltərənin "The Economist" jurnalı tərəfindən layihələndirilmiş, hesablanmış və tərtib edilmişdir. "The Economist" Intelligence Unit məlumatların toplanması, analizi və proqnozlaşdırılması daxil olmaqla, bütün məzmununa dair tam mənzərəni ortaya qoy-

mağa çalışmışdır [1]. Ölkələr üzrə ərzaq təhlükəsizliyi indeksi 4 əsas kateqoriya üzrə hesablanmışdır. 2006-cı ildə Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) digər üç ölçünün zamanla davamlılığını əks etdirmək üçün dördüncü əmli, "sabitliyi" əlavə etmişdir [24].

1.Accessibility (Əlçatanlıq) - Ərzaq təhlükəsizliyi baxımından əlçatanlıq anlayışı "qidaya fiziki, sosial, iqtisadi çıxış" deməkdir. Bu termin ilk dəfə Amartya Sen tərəfindən 1980-ci illərin əvvəlində Bengaliyadakı aclıqdan sonra tətbiq edilmişdir. İstehlakçıların qida məhsullarını almaq qabiliyyəti, qiymət şoklarına qarşı həssaslığı və iqtisadiyyatda təlatümlər, böhranlar baş verdikdə iştirakçılara dəstək verəcək proqramlar və sosial siyasətlərin mövcudluğu ilə ölçülür.

2.Availability (Mövcudluq) - milli ərzaq tədarükünün yetərliliyini, tədarükün pozulma riskini, qidanı istehlakçılara çatdırmaq üçün milli qabiliyyət və kənd təsərrüfatında məhsul istehsalını artırmaq üçün elmi tədqiqat işlərini ölçür.

3.Utilization (Yararlılıq) - Orta qida dietlərinin müxtəlifliyi və qidalanma keyfiyyəti, həmçinin qida təhlükəsizliyini ölçür.

4.Stability (Sabitlik) - digər üç meyarın ardıcılığı və etibarlılığını ehtiva edir. Sabitlik "bütün insanlar, hər zaman..." ifadəsi ilə vurğulanır ki, bu da ərzaq təhlükəsizliyi tərifinin tərkib hissəsi və hər bir dövlətin milli ərzaq təhlükəsizliyinin əsas məqsədlərindən biridir [22, s.19-20].

Ərzaq məhsulları lazımı həcmdə istehsal olunmadıqda ərzaq çatışmamızlığına, bu isə öz

növbəsində qlobal səviyyədə baş verən ərzaq böhranlarına gətirib çıxarır. Ərzaq böhranı, ən ümumi mənada, insanların aktiv və sağlam həyat üçün ehtiyac duyduqları kifayət qədər qidaya çıxışın olmadığı bir vəziyyətdir. Başqa sözlə ifadə etsək, ərzaq böhranı - normal qida qəbulundan aclığa doğru uzanan bir davamlılıq halıdır [17,s.612]. The Economist Intelligence Unit-ə görə ərzaq təhlükəsizliyi probleminin arxasında bir çox amillər dayanır. Bunların arasında aşağıdakılar xüsusilə seçilir:

- Enerji qiymətlərinin artması
- Bioyanacaq istehsalına keçid
- Kənd təsərrüfatı sektoruna investisiyaların azalması
- Kənd təsərrüfatında məhsuldarlığın azalması
- İqtisadi artımla əlaqədar olaraq qidaya tələbatın artması
- Ekoloji degradasiya [10, s.2].

Keçmişdə baş verən aclıqlar bu gün öz formasını dəyişərək davam edir və hələ də məhsul çatışmazlığı bəşəriyyət üçün ciddi təhlükə olaraq qalır. Dünya son 15 ildə (2007-2022) üç ərzaq böhranı ilə qarşı-qarşıya qalmışdır. 2007-2008 və 2011-12-ci illərin ərzaq böhranları neft qiymətlərinin kəskin artması nəticəsində qida məhsullarının bahalaşması ilə səciyyələnmişdir. Bütün dünyada ərzaq qiymətlərinin yüksək artımı qlobal böhrana çevrilərək, xüsusilə, inkişaf etməmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə siyasi, iqtisadi qeyri-sabitliyə və sosial iğtişəslərə səbəb olmuşdur. Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının hesabatına görə 2008-ci ildə xroniki aclıq çəkən insanların sayı 2003-2005-ci illə müqayisədə 75 milyon nəfər artaraq 923 milyon nəfərə çatmışdır [26, s.6].

Ərzaq çatışmazlığının aspektlərindən biri olan ərzaq böhranları baş verdikdə təkrarlanması və şiddətinə görə beynəlxalq ictimaiyyət üçün ciddi problem kimi qəbul edilir. Hazırda dünya üçüncü qlobal ərzaq böhranı ilə üz-üzədir. Covid-19 pandemiyası səbəbilə tədarük zəncirlərinin pozulması nəticəsində başlayan hazırkı böhran Rusiya-Ukrayna müharibəsinin təsiri ilə daha da dərinləşmişdir.

2.Rusiya Federasiyası və Ukraynanın global ərzaq bazarında əhəmiyyəti

Covid-19 pandemiyası ilə əlaqədar dünya miqyasında kənd təsərrüfatı istehsalı üçün la-

zım olan gübrə və enerjinin qiymətləri artıb. Pandemiyanın qlobal miqyasda sosial-iqtisadi təsirləri Rusiya-Ukrayna böhranı ilə daha da dərinləşib. Xüsusilə, bu vəziyyət aşağı və orta gəlirli cəmiyyətlər üçün ciddi problemlər yaratmış, yoxsul insanların ərzağa çıxışını çətinləşdirmişdir. Ukrayna və Rusiya birlikdə qlobal mal ticarətinin cüzi bir hissəsini (2.2%-ni) təşkil etsə də, onlar mühüm kənd təsərrüfatı məhsullarının, mineralların, gübrələrin və enerjinin əsas istehsalçıları kimi dünya ərzaq bazarının əhəmiyyətli hissəsini təmin edirlər. 80-dən çox ölkədə münafiqə və təbii fəlakətlərdən əziyyət çəkən insanlara ərzaq yardımını göstərən BMT-nin Ümumdünya Ərzaq Proqramı (WFP) buğdanın yarından çoxunu Ukraynadan tədarük edir [23].

Müharibə başlayana qədər həm Ukrayna, həm də Rusiya strateji əhəmiyyətli kənd təsərrüfatı məhsullarının (buğda, qarğıdalı, arpa, yulaf, çovdar, günəbaxan toxumu və soya) istehsalı və ixracında əhəmiyyətli paya sahib idilər. 2010-2020-ci illər arasında istehsal olunan ümumi məhsulların nisbəti ölkələr üzrə nəzərə alındıqda Rusiya və Ukrayna buğda istehsalında ilk 10-luqda (Çin 14% payla 1-ci, Hindistan 11%-lə 2-ci, Rusiya 7%-lə 3-cü, Ukrayna 3%-lə 10-cu yerdə) qərarlaşmışdır [7,s.531]. 2021-ci il göstəricilərinə görə Rusiya 27 milyon ton buğda istehsalı ilə birinci, Ukrayna isə 19 milyon ton buğda ixrac etməklə beşinci sıraya yüksəlmiş, dünya bazarının təxminən 30%-ni təşkil etmişdir. Bu iki dövlət arasındakı müharibə və bunun nəticəsində buğda istehsalı və logistika problemləri 2019-cu ildən bəri qlobal miqyasda yüksək olan buğda qiymətlərinin daha da artmasına səbəb olmuşdur. Belə ki mövcud münafiqədən əvvəl Ukrayna 62, Rusiya isə 86 fərqli ölkəyə buğda ixrac edirdi [8,s.683-684]. Xüsusilə, Yaxın Şərq və Şimali Afrika (MENA) ölkələri taxılın 72% - ni Rusiyadan, 18 % - ni isə Ukraynadan idxal edirlər. Təkcə onu demək kifayətdir ki, dünyanın dördüncü ən böyük buğda idxalçısı olan Nigeriya taxılın dördüncü birini Rusiya və Ukraynadan təmin edir. Göründüyü kimi hazırkı Rusiya-Ukrayna müharibəsi səbəbilə böhrandan ən çox təsirlənə bilən ölkələr onsuz da aclıq həddində yaşayan Yaxın Şərq və Şimali Afrika regionudur. İxracın azalması və tədarük zəncirlərinin pozulması, bu ölkələrdə qida

çatışmazlığına və sosial narazılıqlara səbəb olub. Bu isə, siyasi və iqtisadi gərginlikləri artırmışdır [28].

Bundan başqa Rusiya və Ukrayna birlikdə arpa və qarğıdalı üzrə qlobal ticarətin təxminən 27% və 17%-ni təmin edirlər. Dünya qarğıdalı istehsalına görə Ukrayna (40 milyon ton) altıncı yerdə, Rusiya (15.3 milyon ton) isə onuncu yerdədir. 2017-2021-ci illəri əhatə edən dövrdə arpa ixrac edən ilk on ölkə arasında Ukrayna üçüncü, Rusiya isə dördüncü sırada qərarlaşmışdır. Bu ixraclar qlobal istehlakın və pəhrizin əhəmiyyətli bir hissəsini formalaşdırmaqla, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsində başlıca mənbə hesab olunurlar. Belə ki, hazırda Rusiya və Ukraynadan ixrac dünya üzrə istehlak edilən kalorilərin ümumi həcmnin təxminən 12% - ni təşkil edir [9,s.3-4].

Hər iki ölkədən ixrac olunan günəbaxan yağının miqdarı qlobal tədarükün 73 % - ni təşkil etmişdir. Rusiya Federasiyası eyni zamanda yüksək məhsuldarlıq üçün əsas olan və bununla da bütün dünyada ərzaq təhlükəsizliyinə töhfə verən mühüm gübrələrin əsas təchizatçılarından biridir. Belə ki, 2020-ci ildə dünyanın ən böyük azotlu gübrə ixracatçısı olan Rusiya, kalium və fosfor gübrələrinin ixracında ikinci və üçüncü sıradadır. Latın Amerikas, Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiya ölkələrinin əksəriyyəti gübrənin hər üç növünün 30 faizindən çoxunu Rusiyadan tədarük edirlər [25, s.2-10]. Sadalanan faktlar Rusiya və Ukraynanın ərzaq məhsulları üzrə ixrac potensialı barədə konkret təsəvvür yaradır.

3. Rusiya-Ukrayna Mühəribəsinin Ərzaq Təchizatı Üzərindəki Təsirləri

Dünyanın müxtəlif yerlərində baş verən mühəribələr, terror hücumları, siyasi qeyri-sabitlik, dövlətlərin yanlış siyasəti, ekstremal hava hadisələri, ətraf mühitin pozulması, yanğınlar və əhalinin həddindən artıq artması ərzaq təhlükəsizliyinə təhdid kimi qiymətləndirilir. Silahlı münaqişələr ölkələrin ərzaq istehsalını pozur, əsas gəlir mənbəyini aradan qaldırır, ərzağa çıxışı çətinləşdirir və buna görə də ərzaq təhlükəsizliyini ciddi təhlükə altında qoyur. Hazırda kəskin qida çatışmazlığı yaşayan insanların 65 faizi münaqişədən zərər çəkmiş kövrək bölgələrdə yaşayırlar. Bir çox tədqiqatçılar mühəribələrin ərzaq təhlükəsizliyinə necə təsir göstərdiyinin dörd ölçüsünü müəyyən edirlər:

kənd təsərrüfatı torpaqlarını, suyu və əkinçilik üçün lazım olan infrastrukturunu məhv edən və çirkləndirən fiziki məhv etmə; münaqişədən qaynaqlanan məcburi köçkünlük; silahlı qruplar tərəfindən ərzağa nəzarət; və aclığın “mühəribə silahı” kimi istifadəsi [21,s.3].

Rusiyanın Ukraynaya müdaxiləsi geosiyasi mülahizələrə əsaslanan silahlı münaqişənin tipik nümunəsidir. Ukrayna və Rusiyanın qlobal ərzaq bazarında oynadığı rol nəzərə alaraq, BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) mühəribənin səbəb olduğu riskləri üç əsas qrupa bölərək müəyyən etmişdir: I) ərzaq və kənd təsərrüfatı bazarları ilə bağlı risklər, II) makroiqtisadi risklər, III) humanitar risklər [19,s.7].

Hazırda mühəribənin ən bariz qısamüddətli (<6 ay) nəticəsi zəruri ərzaq məhsullarının, enerji və gübrələrin bahalaşmasıdır. Bunun başlıca səbəbi isə, Rusiya-Ukrayna mühəribəsinin təsiri ilə Qara dənizdə ciddi logistik problemlərin yaranmasıdır. Ukraynanın Qara dənizdəki əsas limanlarının, işlək dəmir yolu sisteminin olmaması şübhəsiz ki, bu ölkənin ixracına təsir göstərmişdir. Nəticədə şirkətlər alternativ təchizatçılar axtarırlar ki, bu da qiymətlərə əlavə təzyiq yaradır.

Mühəribənin qlobal ərzaq sisteminə necə təsir edəcəyi ilə bağlı uzunmüddətli (>2 il) proqnozlar isə, əsas beş müəyyəndici amildən aslı olacaqdır: Ukrayna və Rusiyada istehsalda azalma; münaqişənin müddəti; gübrələrin mövcudluğu; enerjinin mövcudluğu; ticarət maneələri (ayrı-ayrı ölkələrin proteksionizmi və ya sanksiyalar vasitəsilə) [13, s.14,18]. Ukrayna mühəribəsinin qlobal ərzaq sisteminə təsiri həm qısamüddətli, həm də uzunmüddətli mərhələdə ciddi ola bilər. Bu təsirlər, ərzaq qiymətlərinin yüksəlməsindən tutmuş, ərzaq istehsalında yeni strategiyaların yaranmasına qədər geniş sahələrə yayılacaq. Qlobal ərzaq sistemindəki qeyri-sabitlik, ərzaq təhlükəsizliyini daha vacib bir siyasi məsələyə çevirib.

Mühəribə nəticəsində Ukraynanın kənd təsərrüfatı infrastrukturunu, emal zavodları və digər müvafiq obyektləri ciddi zərər görmüşdür. ABŞ rəsmiləri mühəribənin əvvəlində Rusiyanın Ukraynanın ikinci ən böyük şəhəri olan Nikolayvada Nika-Tera taxıl terminalına hücumu nəticəsində konveyerə, anbar binasına, həmçinin

günəbaxan yağı saxlama çənlərinə dəyən zərərin miqyasını göstərən peyk görüntülərini yayımlamışdılar. Bu hücumlar səbəbindən taxıl terminalının ixrac qabiliyyətinin ən azı üçdə bir azaldığı bildirilmişdir [3]. 2023-cü ilin martında Dünya Bankı, Kiyev İqtisadiyyat Məktəbi, Avropa İttifaqı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının hesablamalarına görə, müharibə Ukraynanın kənd təsərrüfatı sektoruna 40,2 milyard ABŞ dolları məbləğində ziyan vurmuşdur. 2023-cü il iyunun 6-da Rusiyanın nəzarəti altında olan, Avropanın ən böyük su anbarlarından biri sayılan Kaxova bəndinin partladılması Xerson vilayətində geniş daşqınlara səbəb olmuş, suvarma infrastrukturunu məhv etmiş və rayonda kənd təsərrüfatı torpaqlarını yararsız hala salmışdır. Ümumilikdə, 2023-cü ilin iyul-dekabr ayları arasında BMT, Ukraynada taxıl istehsalı və ixrac imkanlarını iflasa uğradan 31 hücum qeydə almışdır. Bundan başqa Ukraynanın kənd təsərrüfatı üçün yararlı ərazilərinin minalanması ölkənin hazırkı və gələcək məhsuldarlığına xələl gətirmiş, təkcə bu ölkənin deyil, bütövlükdə qlobal ərzaq təhlükəsizliyi üçün ciddi fəsadlar yaratmışdır [19]. Rusiya Federasiyasının hərbi əməliyyatlar həyata keçirdiyi ərazilər əsasən Ukraynanın şərq və cənub bölgələrini əhatə edir. Həmin ərazilər isə Ukraynanın ən yüksək məhsuldarlığa və buğda istehsalına malik olan sahələrini təşkil edir. Müharibə dövründə bu bölgələrdə kənd təsərrüfatı fəaliyyətlərinin dayanması və ya ləngiməsi, Ukraynanın buğda ixracının daha da azalacağına dair mühüm göstəricidir.

Rusiya Ukraynanın kənd təsərrüfatı sektoruna hücumlardan əhəmiyyətli dərəcədə faydalanır. Belə ki, kənd təsərrüfatı Ukraynanın iqtisadiyyatının əsas dayaq sütunlarından biri olmaqla yanaşı, həm də ölkənin ixrac gəlirlərinin əsas mənbəyidir. Bu baxımdan, Rusiyanın bu sahəni hədəfə alması, Ukraynanın müharibəyə davam etmə gücünü zəiflətməyə və beynəlxalq səviyyədə dəstəyini azaltmağa yönəlmiş strateji bir addım hesab oluna bilər.

Ukraynada davam edən müharibənin digər mənfə cəhətlərindən biri, əhalinin geniş miqyaslı köçü ilə əlaqədar olaraq, işçi qüvvəsinin əhəmiyyətli dərəcədə azalması və əkinə yararlı torpaqların istifadəsiz qalmasıdır. Müharibənin təsiri ilə 44 milyonluq əhalinin təxminən 14%

məcburi yerdəyişməyə məruz qalmışdır. Nəzərə alsaq ki, bu əhalinin təqribən 7.5 milyon nəfəri kənd təsərrüfatı sektorunda çalışır, miqrasiya prosesləri səbəbi ilə, əmək resurslarının azalması sektorda məhsuldarlığın və istehsal həcmi-nin ciddi şəkildə enməsinə səbəb olmuşdur. Həmçinin mövcud hərbi vəziyyətlə əlaqədar olaraq, komandat saatlarının tətbiqi, nəzarət-buraxılış məntəqələrinin mövcudluğu kimi maneələr nəticəsində kənd təsərrüfatı istehsal vasitələrinə, torpaq sahələrinə və məhsul yığımından sonrakı infrastruktur obyektlərinə çıxış məhdudlaşmışdır [27, s. 9-10]. Rusiya-Ukrayna müharibəsi Ukraynanın istehsal və ixrac imkanlarına dərinlən təsir göstərərək, 2022-ci ilin birinci yarısında Ukraynanın taxıl ixracını əvvəlki illə müqayisədə 40% azaldıb.

Həm Rusiya Federasiyası, həm də Ukrayna qida və gübrə idxalından asılı olan bir çox ölkələr üçün əsas təchizatçı qismində çıxış edirlər. Şimali Afrika, Qərbi və Mərkəzi Asiyanın bir çox ölkələri buğda idxalında Rusiyadan asılı vəziyyətdədirlər. Ümumilikdə, 50-yə yaxın ölkə buğda tədarük ehtiyaclarının 30%-dən çoxunu bu ölkələrdən təmin edir. Bu kontekstdə müharibə, xüsusilə iqtisadi cəhətdən zəif olan bir çox ölkələr və aşağı gəlirli həssas əhali üçün ərzaq təhlükəsizliyi ilə bağlı daha kəskin problemlər yarada bilər. Belə ki, digər qida məhsullarından fərqli olaraq buğda dünya əhalisinin təxminən 35%-dən çoxu üçün əsas və əvəzedilməz bir məhsuldur. İndi isə dünyanın əsas taxıl ixracatçısı olan hər iki ölkə müharibəyə cəlb olunub və bu səbəbdən də qlobal ərzaq bazarı böyük həcməldə məhsul təklifindən məhrum qalıb [25, s.6-12].

İstehsal və ticarətin pozulması əsasən Ukrayna və Rusiya idxalından asılı olan ölkələrə taxıl tədarükünü təhdid etsə də, qlobal ərzaq təhlükəsizliyi üçün əsas risk qida və gübrə qiymətlərindəki kəskin artımdan qaynaqlanır. FAO Ərzaq Qiymətləri İndeksi (FFPI) 2022-cı ilin mart ayında orta hesabla 159.3-ə bərabər olmuşdur. Bununla da ərzaq qiymətləri həmin ilin fevral ayı ilə müqayisədə 12.6% çox olmuşdur. Bu göstərici Ərzaq Qiymətləri İndeksinin (FFPI) tarixində ən yüksək göstərici hesab olunur [9, s.3-4].

Ukraynadakı müharibə dünyanı təkcə əsas taxıl məhsullarından deyil, həm də gübrədən

məhrum etmişdir. 2022-ci ilin birinci rübündə Dünya Bankının Gübrə Qiymətləri İndeksi 10%-dən çox artaraq nominal ifadədə bütün zamanların ən yüksək səviyyəsinə çatmışdır. Gübrə ilə bağlı çatışmazlıqlar xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə qlobal miqyasda mənfi nəticələrə səbəb ola bilər. Belə ki, qiymət artımları həmin ölkələrdə gübrə istifadəsini məhdudlaşdırır bu isə, yerli məhsuldarlığın aşağı düşməsinə gətirib çıxara bilər. Həqiqətən də, gübrə qiymətlərinin artması qlobal ərzaq tədarükünü həm maliyyə baxımından daha baha, həm də təminat cəhətdən daha az etibarlı edir [12].

Müharibənin birbaşa nəticələri isə artıq göz qabağındadır. Rusiya-Ukrayna münaqişəsinin sənəmədən davam etdiyi cari vəziyyətdə ərzaq təminatında problemlərlə üzləşən və aclıq astanasında olan ölkələrə göstərilən yardım miqdarında nəzərəcarpacaq dərəcədə azalmalar müşahidə edirik. Belə ki, Ümumdünya ərzaq Proqramı (WFP) tərəfindən böhran vəziyyətində olan ölkələrə 2017-ci ildə 10,8 milyard dollar yardım göstərilmişdisə, 2022-ci ildə bu məbləğ 8 milyarda düşmüşdür [16, s.19]. Nəticə etibarilə, ciddi ərzaq qıtlığına məruz qalan insanların sayı son illər ərzində kəskin artaraq 343 milyon nəfərə çatmışdır. Bu göstərici pandemiya əvvəlki səviyyədən təxminən 200 milyon nəfər çoxdur [30, s.5].

4. “Qara dəniz taxıl sazişi” nin qlobal ərzaq təhlükəsizliyinə töhfəsi

Ukrayna ilə Rusiya arasında baş vermiş müharibə yalnız Ukraynanın buğda istehsalına deyil, həm də 2021–2022-ci illərdə anbarlarda saxlanılan buğdanın qlobal bazarlara daşınmasına da əhəmiyyətli dərəcədə təsir etmişdir. Ukraynanın ənənəvi buğda ixracında dəniz nəqliyyatı mühüm rol oynayır. İxrac olunan buğdanın böyük bir hissəsi (%79) Odessa körfəzində yerləşən limanlardan xarici bazarlara göndərilirdi. Rus qüvvələri müharibənin ilk günlərindən etibarən bu limanlardan çıxışa nəzarət edərək ticarət gəmilərinin hərəkətini əngəlləmişdir. Nəticədə müharibədən əvvəl Ukraynanın taxıl anbarlarında saxlanılan təxminən 20 milyon ton buğda xarici bazarlara çıxarıla bilməmişdir.

Buğda qıtlığının qlobal miqyasda böhran xarakteri almaması üçün bir sıra diplomatik təşəbbüslər həyata keçirilmiş və bu istiqamətdə 2022-ci il iyulun 22-də Türkiyənin vasitəçiliyi

ilə “Taxıl Dəhlizi” sazişi imzalanmışdır. İstanbulda imzalanmış bu saziş çərçivəsində, Ukrayna limanlarında gözləyən buğda və digər taxıl məhsullarının beynəlxalq bazarlara çıxışı təmin edilmişdir. Sazişə əsasən, Ukraynanın Odessa, Çornomorsk və Yujniy/Pivdenniy kimi əsas limanlarından taxılın daşınması üçün təxminən 200 km məsafədə yerləşən kontinental şelfdə, 5,5 km enində hərbi təhdidlərdən azad edilmiş bir dəhliz yaradılmış və bu dəhliz vasitəsilə məhsullar İstanbul boğazı üzərindən xarici bazarlara göndərilmişdir [8, s.687-688].

Taxıl və digər ərzaq məhsulları daşıyan gəmilərin təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə, 27 iyul 2022-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının himayəsi altında İstanbulda Türkiyə, Rusiya, Ukrayna və BMT-nin yüksək səviyyəli nümayəndələrinin iştirakı ilə Birgə Koordinasiya Mərkəzi yaradılmışdır. Gəmilər, humanitar dəhliz boyunca hərəkət edəcək və heç bir hərbi gəmi, təyyarə və pilotsuz uçuş aparatı Birgə Koordinasiya Mərkəzinin icazəsi olmadan müəyyən edilmiş dəhlizə yaxınlaşa bilməyəcəkdir. Türk boğazlarına giriş və çıxışlar, Türkiyə tərəfindən müəyyən edilən limanlarda yerləşən nəzarət qrupları tərəfindən yoxlanılacaqdır. Bu, Rusiya tərəfinin Ukrayna limanlarına taxıl yükləməyə gələn gəmilərin silah və hərbi texnika daşmasının qarşısının alınması ilə bağlı irəli sürdüyü tələbin yerinə yetirilməsinə xidmət edir. Bu təşəbbüs, imzalandığı gündən etibarən 120 gün müddətində qüvvədə qalacaq və tərəflərdən biri bunun dayandırılmasını tələb etmədiyi təqdirdə avtomatik şəkildə uzadıla biləcəkdir. Tətbiqi dövründə təşəbbüs çərçivəsində təxminən 2,000 reys vasitəsilə 32 milyon tondan artıq taxıl və ərzaq məhsulu 45 ölkəyə daşınmışdır [20]. Taxıl tədarükünün dünya ölkələrinə bərpası Ukraynanın istehsalı və ixracında yaranmış pozuntuların müəyyən dərəcədə azaldılmasına səbəb olmuşdur. Lakin, münaqişə hələ də Ukraynanın istehsal fəaliyyətini pozmaqda davam edir və nəticədə ixrac həcmi əvvəlki illərlə müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə aşağı səviyyədə qalmaqdadır.

Bununla belə, Ukraynadan taxıl ixracına icazə verilməsinə dair əldə olunan razılaşma rəsmi Ankara üçün mühüm diplomatik nailiyyət kimi qiymətləndirilmişdir. Sözügedən razılaşma Türkiyənin göstərdiyi intensiv diplomatik

söylərin nəticəsi olmuşdur. Türkiyə, Ukrayna və Rusiya arasında dialoqun qurulmasında və razılaşmanın əldə olunmasında oynadığı vasitəçi roluna görə haqlı olaraq beynəlxalq miqyasda geniş təqdir və etimad qazanmışdır.

2021-2023-cü illər ərzində davam edən sürətli qlobal inflyasiya fonunda baş vermiş işğal əsas ərzaq məhsullarının qiymətləri üzərindəki təzyiqləri daha da artırmışdır. Mühəribənin ilkin mərhələsində buğdanın qiymətləri 28% artmışdır ki, bu da bazarlarda mövcud olan qeyri-sabitliyi və ərzaq təhlükəsizliyi ilə bağlı narahatlıqları daha da dərinləşdirmişdir. Sazişin imzalanması ilə birlikdə bərpa olunan tədarük və təchizat təhlükəsizliyi ilə əlaqədar kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətləri əhəmiyyətli dərəcədə təsirlənmişdir. Həqiqətən də, əldə olunmuş razılaşmadan və Ukraynadan taxıl tədarükünün bərpasından sonra buğda qiymətləri 2022-ci ilin yazında qeydə alınmış ən yüksək səviyyədən 30–40% aşağı düşmüşdür [11]. Qara dəniz taxıl ixrac dəhlizi sayəsində dünya iqtisadiyyatı müəyyən qədər rahat nəfəs almağa başlamışdır. Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğanın ifadələrinə görə, taxıl dəhlizi sazişi “*Afrikadan Yaxın Şər-qə, Amerikadan Asiyaya qədər milyardlarla insanı gözləyən aclıq təhlükəsinin qarşısının alınmasına töhfə verəcəkdir.*” BMT-nin baş katibi Antonio Quttereş isə bu sazişi öz səlahiyyət müddəti ərzində həyata keçirdiyi bəlkə də ən mühüm iş kimi qiymətləndirərək, Prezident Ər-

doğanı “*israrlı söylərinə görə*” təşəkkürünü bildirmişdir [4].

Mühəribə şəraitində tərəflər arasında razılaşmanın əldə olunması, beynəlxalq ictimaiyyətin ərzaq təchizatı ilə bağlı narahatlıqlarını bir qədər azaltsa da, sazişin icrası və davamlılığı müxtəlif geosiyasi, hüquqi və iqtisadi çətinliklərlə müşayiət olunmuşdur. 22 iyul 2022-ci ildə bir ümid işığı kimi qəbul edilən bu razılaşmanın tarixçəsi araşdırıldıqda məlum olur ki, saziş tərəflərin razılığı əsasında üç dəfə uzadılmışdır. Lakin sonuncu dəfə 2023-cü ilin iyul ayında Rusiya Federasiyası saziş çərçivəsində öz maraqlarının qorunmadığını əsas gətirərək müqavilənin icrasını dayandırmışdır. Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin, Qara Dəniz Taxıl Sazişinin davamı üçün ölkəsinin müəyyən şərtləri olduğunu vurğulamışdır. Onun sözlərinə görə, Rusiyanın ərzaq və gübrə tədarükü xidmətləri göstərən bankları və digər maliyyə qurumları qarşısındakı bütün məhdudiyyətlər aradan qaldırılmalıdır. Prezident xüsusilə qeyd etmişdir ki, bu tələblər həmin qurumların SWIFT beynəlxalq bank ödəniş sisteminə qoşulmasını da əhatə edir. O, bu məsələdə yalnız vədlərin kifayət etmədiyini bildirmiş, Rusiyanın konkret olaraq bu şərtlərin yerinə yetirilməsini tələb etdiyini bəyan etmişdir [2].

Təqdim olunan zaman cədvəli, Qara dəniz Taxıl Dəhlizi Sazişinin mühüm tarixlərini və inkişaf mərhələlərini aydın şəkildə göstərir.

22.07.2022	Sazişin İstanbulda imzalanması
29.10.2022	Sevastopola hücumlarından sonra Rusiyanın razılaşmanı dayandırması.
02.11.2022	Türkiyənin vasitəçilik söyləri ilə razılaşmanın yenidən qüvvəyə minməsi təmin edilib.
19.11.2022	Razılaşmanın 120 gün müddətinə uzadılması.
18.03.2023	Razılaşmanın 60 gün müddətinə yenidən uzadılması.
17.05.2023	Razılaşmanın 60 gün daha uzadılması
17.07.2023	Rusiya tərəfindən razılaşmanın sonlandırılması.

Rusiya tərəfindən tətbiq olunan blokada, bir tərəfdən Ukraynanın iqtisadi dayanıqlığını zəiflətməyə yönəldilsə də, digər tərəfdən dolayı yolla beynəlxalq ictimaiyyətə və xüsusilə Qərb ölkələrinə təzyiqli vasitəsi kimi istifadə olunmuşdur. Rusiya, ərzaq böhranın dərinləşməsi fonunda siyasi güzəştlər əldə etməyə çalışmış və

Qərbin sanksiyaları qarşısında ərzaq təhlükəsizliyini strateji alətə çevirmişdir. Avropa Komissiyasının rəhbəri Ursula von der Leyenin müsahibələrinin birində qeyd etdiyi kimi, “*ərzaq artıq Kremlin terror arsenalının bir hissəsinə çevrilmişdir*”.

“Qara Dəniz Taxıl Dəhlizi” sazişinin başa çatmasından sonra Ukrayna hökuməti alternativ nəqliyyat marşutları axtarmağa başlamışdır. Bu marşutlardan biri, Odessa limanlarından çıxan gəmilərin Rumıniya və Bolqarıstanın sahil sularından keçərək İstanbul Boğazına çatdığı dəniz yoludur. Sözügedən marşrut müharibənin əvvəlindən etibarən humanitar dəhliz kimi istifadə olunmuşdur [14, s.4-7].

Qüvvədə olduğu müddət ərzində saziş, regional və qlobal ticarət baxımından bir sıra mühüm funksiyaları yerinə yetirmişdir. Bu təşəbbüs silahlı münaqişələrin mövcudluğuna baxmayaraq regional iqtisadi əməkdaşlığı təşviq etmiş, ərzaq təhlükəsizliyinin gücləndirilməsinə və müharibənin iqtisadi təsirlərinin məhdudlaşdırılmasına şərait yaratmışdır. Rusiya və Ukrayna kimi aparıcı taxıl istehsalçılarının ticarət fəaliyyətlərini davam etdirə bilmələri, beynəlxalq ərzaq təchizatında tarazlığın qorunmasına xidmət etmişdir. Bu isə, xüsusilə buğda kimi əsas taxıl məhsullarına olan qlobal tələbatın ödənilməsində mühüm rol oynamışdır. Nəhayət, sözügedən saziş diplomatiya və beynəlxalq əməkdaşlığın vacibliyinin vurğulanması baxımından da strateji əhəmiyyətə malikdir. Türkiyənin vasitəçiliyi və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının dəstəyi ilə imzalanmış bu razılaşma, münaqişə tərəfləri arasında dialoqun və qarşılıqlı anlaşmanın mümkün olduğunu nümayiş etdirmişdir. Bu, beynəlxalq arenada əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi və qlobal problemlərin diplomatik yanaşmalar vasitəsilə həllinin zəruriliyini bir daha təsdiq etmişdir [5, s.2225].

Bu kontekstdə, sazişdən sonra həyata keçirilən ixrac həcmələrini, habelə bu ticarətin əsasən hansı məhsullar və ölkələr arasında cəmləşdiyini təhlil etmək, onun qlobal təsirlərinin daha dərinlənənlərini anlaşılmalarına imkan yaradır. Sazişin imzalanmasından sonra ilk göndəriş 1 avqust tarixində bir gəmi ilə həyata keçirilmişdir. Ukraynanın Odessa limanından yola düşən “Razoni” adlı gəmi 26 min 527 ton qarğıdalı ilə Livana istiqamətlənmişdir. Həmin tarixdən başlayaraq 25 oktyabr 2022-ci il tarixinədək olan təqribən üç aylıq müddətdə ümumilikdə 8 milyon 882 min 968 ton həcmində yüklərin daşınması həyata keçirilmişdir. Bu daşımların yarısından çoxu Çornomorsk limanından, təxminən üçdə biri Odessa limanından və qalan hissəsi

isə Pivdenni limanından reallaşdırılmışdır. Beləliklə, ixracat əsasən Ukraynanın üç əsas Qara dəniz limanı vasitəsilə həyata keçirilmişdir. Bu daşımların 40 faizdən çoxunu qarğıdalı, təxminən 30 faizini isə buğda təşkil etmişdir.

İxracatın istiqamət aldığı ölkələr baxımından qiymətləndirildikdə, ən böyük paya sahib ölkələr sırasıyla İspaniya (19,29%), Türkiyə (15,04%), İtaliya (9,23%), Çin (8,63%), Niderland (5,16%) və Misirdir (4,50%). Günlük göndəriş həcmələri dəyişkənlik göstərsə də, sazişin başlanğıcından etibarən ən çox ixracat edilən ölkələr sıralamasında İspaniya birinci, Türkiyə isə ikinci yerdə qərarlaşmışdır [6, s.87-88].

Ukrayna taxılının 2.2 faizini təşkil edən 725.200 tonluq hissəsi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dünya Ərzaq Proqramı (WFP) tərəfindən Efiopiya, Somali və Yəmən kimi ölkələrə yardım məqsədilə taxıl dəhlizi vasitəsilə göndərilmişdir [18]. Bu statistik məlumatlar “Qara dəniz taxıl dəhlizi” sazişinin müharibənin səbəb olduğu qlobal ərzaq problemlərinin həlli baxımından nə dərəcədə strateji əhəmiyyət daşıdığını aydın şəkildə göstərir.

Nəticə.

Ərzaq təhlükəsizliyi müasir qlobal təhlükələrin artdığı bir şəraitdə dünya sivilizasiyasını narahat edən ən ciddi problemlərdən biri hesab olunur. Yekunda yuxarıda qeyd etdiyimiz faktları ümumilləşdirərək belə bir nəticəyə gələ bilərik:

- Ukraynada kənd təsərrüfatı fəaliyyətlərinə qarşı həyata keçirilən hərbi əməliyyatlar və əhalinin məcburi köçkün vəziyyətinə düşməsi kənd təsərrüfatı işçilərinin çatışmazlığına səbəb olmuşdur.

- Müharibə, Ukraynanın kənd təsərrüfatı məhsullarının logistik əməliyyatlarına mənfi təsir göstərərək məhsul təchizatını və qiymətləri arzuolunmaz istiqamətdə dəyişmişdir.

- Gübrə kimi kənd təsərrüfatı üçün zəruri olan resursların qiymətlərinin yüksəlməsi dünya miqyasında fermerlərin fəaliyyətinə mənfi təsir etmişdir. Bu isə, beynəlxalq bazarda qiymətlərin artmasına və böhranın daha da dərinləşməsinə gətirib çıxarmışdır.

Ukrayna, qlobal buğda ixracatında dünyada ilk onluqda yer alan bir ölkə olaraq, taxıl ixracatının təxminən 95%-ni Qara dəniz limanları vasitəsilə həyata keçirir. Oxşar şəkildə, Rusiya

üçün də Qara dəniz ərzaq məhsullarının ixracı baxımından strateji əhəmiyyətə malik əsas marşrutlardan biridir. Müharibənin Qara dənizdə yaratdığı dəniz blokadası və mina təhlükəsi ilə əlaqəli qeyri-sabit təhlükəsizlik şəraiti bu bölgədən taxıl və ərzaq ixracını demək olar ki, tamamilə dayandırmışdır. Bu kontekstdə həll yollarının axtarışı nəticəsində formalaşan “Qara Dəniz Taxıl Dəhlizi” sazişi, qüvvədə olduğu müddət ərzində qida qiymətlərinin enməsinə və ərzaq tədarük zəncirindəki fasilələrin yumşalmasına səbəb olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Kərimli,V. Qlobal Ərzaq təhlükəsizliyi indeksində (mövcudluq subindeksi üzrə) Azərbaycanın mövqeyinin qiymətləndirilməsi və yaxşılaşdırılması yollarının araşdırılması//Geostrategiya, 10.06.2021 <https://www.geostrategiya.az/index.php>
2. Abay, E.G. Putin: (Tahıl anlaşması) Təm koşullar yerine getirilirse derhal anlaşmaya döneriz, 19.07.2023 // <https://www.aa.com.tr/tr/rusya-ukrayna-savasi> -Müraciət tarixi-05.04.2025.
3. ABD'den 'Rusya' iddiası: Karadeniz limanlarına mayın döşeme emri verildi, 24.06.2022 / <https://www.cnnturk.com> - Müraciət tarixi- 21.03.2025.
4. Acer,Y. Rusya-Ukrayna savaşının gıda arzına etkileri ve Tahıl Koridoru Anlaşması // Seta, 27 temmuz 2022 <https://www.setav.org/avrupa-arastirmalari/perspektif-rusya-ukrayna-savasinin-gida-arzina-etkileri-ve-tahil-koridoru-anlasmasi> - Müraciət tarixi-05.04.2025
5. Bayazıt, A., Gürbüz, G. B. Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşmasının Uluslararası Ticaret Açısından Değerlendirilmesi // Ankara: Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, vol.10, no. 6,- 2023.-p. 2215-2235.
6. Giray, H. Bir buğday boyu yol gideyemiş öyküsü: Tahıl Koridoru // İstanbul: tarlasera, kasım 2022,- s.84-89.
7. Harunoğulları,M., Ayhan,G. Rusya – Ukrayna Krizinin Dünya Gıda Güvenliğine Etkileri // Ankara: Coğrafi Bilimler Dergisi/Turkish Journal of Geographical Sciences, 21 (2), -2023-, s.525-556.
8. Kahraman,M., Akova,İ. Ukrayna-Rusya Savaşı ve Küresel Buğday Krizi // İzmir: Karadeniz Araştırmaları, cilt 21, sayı 83,- 2024.- s. 681-700
9. Abay. K., Breisinger. C, Glauber. J, Kurdi,S, Laborde.D, Siddig.K. The Russia-Ukraine crisis: Implications for global and regional food security and potential policy responses. Washington : IFPRI Mena Working Paper 39, -2022. 22 p.
10. Abruzzese, L. Global Food Security // Rabat: Economist Intelligence Unit,-2014.- 19 p.
11. Bagis,B. Food inflation, global crisis, and Turkey, october 4, 2022 <https://politicstoday.org/food-inflation-global-crisis-and-turkey/> -Müraciət tarixi-03.04.2025.
12. Ben Hassen,T., El Bilali, H. Impact of the Russia-Ukraine war on global food security: Towards more sustainable and resilient food systems?// Foods 2022,11(15),2301 <https://www.mdpi.com/2304-8158/11/15/2301> - Müraciət tarixi-01.04.2025
13. Berkhout, P., Bergevoet,R., Berkum,S. A brief analysis of the impact of the war in Ukraine on food security // Wageningen: Wageningen Economic Research, Policy Document ,-2022.- 22 p.
14. Devadoss,S., Ridley,W. Impacts of the Russian invasion of Ukraine on the global wheat market // World Development, vol 173,-2024.- p.1-33
15. FAO: Report of the eighth session of the committee on world food security // Rome: 13-20 april 1983, 126 p.
16. Global report on food crises 2022 /Rome: World Food Programme.-277 p
17. Hendriks,S.L. The food security continuum: A novel tool for understanding food insecurity as a range of experiences // Berlin: Food Security 7,-2015. -p. 609–619
18. Hunt,N., Saul.J. Explainer: What happens if Black Sea grain corridor deal is not extended?, July 11 2023, <https://www.reuters.com/markets/commodi>

- ties/what-happens-if-black-sea-grain-corridor-deal-is-not-extended-2023-07-11/-Müraciət tarixi- 01.04.2025.
19. Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) // Rome :FAO CL 170/6, 13-17 june 2022, 17p.
 20. Joint Coordination Centre for the Black Sea Grain Initiative, 13 march 2023 // Black Sea Grain Initiative | Background | United Nations
 21. Kemmerling, B., Schetter, C., Wirkus, L. The logics of war and food (in)security // Elsevier: Global Food Security 33,-2022.- p.1-8
 22. Napoli, M. Muro, P.D. and Mazziotta, M. Towards a Food Insecurity Multidimensional Index / Rome: FAO,-2011, -72 p.
 23. Okonjo-Iweala,N. The world must avoid another food crisis, 23 mart 2022 // <https://www.project-syndicate.org> . Müraciət tarixi- 19.03.2025.
 24. Policy brief:Food security //-Roma: FAO,- 2006.
 25. The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the war in Ukraine // Rome: FAO, -3 jule 2023.- 58 p.
 26. The State of Food Insecurity in the World // Rome: FAO,- 2008.- 56 p.
 27. Ukraine: Note on the impact of the war on food security in Ukraine // Rome: FAO ,20 July 2022. 30 p
 28. Ukraine-Russia:As War Continues, Africa Food Crisis Looms, 28 April 2022 // <https://www.hrw.org/news/2022/04/28/ukraine/russia-war-continues-africa-food-crisis-looms> – Müraciət tarixi- 21.03.2025.
 29. Welsh,C. Russia, Ukraine, and Global Food Security: A two-year assessment, february 27 2024 // CSIS <https://www.csis.org/analysis/russia-ukraine-and-global-food-security-two-year-assessment> Müraciət tarixi- 24.03.2025.
 30. WFP 2025 Global Outlook, Rome, November 2024,- 35 p.

Summary

Gunay Umarova

Food Security in the Context of the Russia-Ukraine War

The impact of the war between Russia and Ukraine on global food security in the article. To this end, the place and importance of both countries in world food production and trade are estimated.

The author concludes that Russia's military aggression against Ukraine, which is considered the "granary of the world", has further increased the vulnerability of food systems already weakened by climate change and the impact of the COVID-19 pandemic. Although agriculture and food resources are one of the vital factors for the sustainable nutrition of the world's population, geopolitical tensions and conflicts limit access to these resources. In addition, the rising prices of fertilizer and energy due to the war have affected the cost of food production, and the FAO Food Price Index reached its highest level in March 2022. Growing problems related to food security have once again captured the attention of the world community.

The research also highlights the importance of the "Black Sea Grain Initiative" agreement, signed in Istanbul on July 22, 2022, at the initiative of Turkey and the UN. The agreement, which intends the delivery of food products to world markets via the Black Sea, is considered one of the first successful steps taken towards resolving the current food crisis. With this agreement, grain exports from the Black Sea port of Ukraine were restored and more than 33 million tons of grain products were exported to world markets.

Keywords: *food security, global food crisis, Russian-Ukrainian war, Black Sea Grain Initiative.*

Резюме

Гунай Умарова

Продовольственная безопасность в контексте российско-украинской войны

В статье рассматривается влияние войны между Россией и Украиной на глобальную продовольственную безопасность. С этой целью была дана оценка места и значения обеих стран в мировом производстве и торговле продовольствием.

Автор пришел к выводу, что военная агрессия России против Украины, считающейся «житницей мира», еще больше усилила уязвимость продовольственных систем, и без того ослабленных последствиями изменения климата и пандемией COVID-19. Хотя сельское хозяйство и продовольственные ресурсы имеют жизненно важное значение для устойчивого обеспечения населения мира продовольствием, геополитическая напряженность и конфликты ограничивают доступ к ним. Кроме того, рост цен из-за войны на удобрения и энергоносители повлиял на себестоимость производства продуктов питания: Индекс цен на продовольствие ФАО достиг самого высокого уровня в марте 2022 года. Таким образом, возрастающие проблемы, связанные с обеспечением продовольственной безопасности, вновь оказались в центре внимания мирового сообщества.

В исследовании также подчеркивается важность соглашения «Черноморской зерновой инициативы», подписанного в Стамбуле 22 июля 2022 года при посредничестве Турции и ООН. Соглашение, предусматривающее доставку продуктов питания на мировые рынки через Чёрное море, расценивается как один из первых успешных шагов на пути решения существующего продовольственного кризиса. В рамках данного соглашения экспорт зерна из украинского порта на Чёрном море был восстановлен, и на мировые рынки было поставлено более 33 миллионов тонн зерновых.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, глобальный продовольственный кризис, российско-украинская война, черноморская зерновая инициатива.